

เทศน์โปรดคุณแพพวง วรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด

เมื่อวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๑๙

จิตบริสุทธิ์

ท่านที่ถือการฟังธรรมเป็นเนื้อเป็นหนังจริง ๆ คือ ท่านนักปฏิบัติ ซึ่งเคยฟังการอบรมจากครูอาจารย์มา และฟังธรรมด้านปฏิบัติ ไม่ใช่ฟังธรรมทั่วไป เพราะขณะที่นั่งฟังนั้นเป็นภาคปฏิบัติได้เป็นอย่างดี ยิ่งกว่าการปฏิบัติโดยลำพังตนเอง เพราะเกี่ยวกับธรรมะที่ท่านแสดงเข้าไปสัมผัสภายในใจเป็นลำดับ ๆ ใจรับทราบ และทราบทั้งความหมายด้วยไปในตัว จิตที่รับกระแสแห่งธรรมที่ท่านแสดงไปไม่ขาดวรรคขาดตอนนั้น ย่อมทำให้จิตลึ้มความคิดต่าง ๆ ซึ่งเคยคิดโดยปกติของจิต จนกลายเป็นความเพลินต่อธรรม และเป็นความสงบลงไปได้

แม้ผู้ที่ยังไม่เคยฟังการอบรมเลย เวลานั่งภาวนาฟังก็เกิดความสงบได้ สำหรับผู้ที่เคยอยู่แล้วนั้นก็เป็นอย่างหนึ่ง การนั่งปฏิบัติกรรมฐานในขณะที่ฟังธรรม จึงเป็นภาคปฏิบัติอันหนึ่งของการปฏิบัติทั้งหลาย เพราะเราไม่ได้ปรุงได้แต่ง ท่านปรุงท่านแต่งให้เสร็จ เนื้ออรรถเนื้อธรรมท่านแสดงเข้าไปสัมผัส ชิมซาบถึงจิตใจให้เกิดความซาบซึ้ง ให้เกิดความสงบเย็นใจลงโดยลำดับ ถ้าจิตเกี่ยวกับสมาธิก็สงบได้อย่างรวดเร็ว และง่ายกว่าที่เราบังคับบัญชาโดยลำพังที่ภาวนาเพียงคนเดียว ถ้าเป็นด้านปัญญา ท่านอธิบายไปในแง่ใด ปัญญาที่ท่านสอน คือขยับตามท่านเรื่อย ๆ เพลินไปตามนั้น เหมือนกับท่านพาบุกเบิกและท่านบุกเบิกให้ เราก็ติดต่อยตามหลังท่านไป เพราะฉะนั้นครั้งพุทธกาลเวลาพระพุทธรเจ้าทรงแสดงธรรม พุทธบริษัทจึงสำเร็จมรรคผลกันมาก การแสดงธรรมจึงเป็นพื้นฐานมาโดยลำดับ จนถึงพระปฏิบัติในสมัยปัจจุบันที่เกี่ยวกับการฟังเทศน์

ครั้งพุทธกาลฟังเทศน์จากพระพุทธรเจ้า เพราะคำว่า “ศาสดา” แล้วก็พร้อมหมดทุกสิ่งทุกอย่าง ผู้ปฏิบัติและฟังธรรมอยู่ในขณะนั้น เป็นผู้ที่มีภูมิจิตภูมิธรรมเหลื่อมล้ำต่ำสูงต่างกัน การฟังเทศน์จึงต้องได้รับประโยชน์ในขณะที่ฟังต่าง ๆ กันไป บางท่านที่มีอุปนิสัยสามารถที่ท่านเรียกว่า “อุคฆฏิตัญญู วิปจิตัญญู” คือ ผู้ที่จะสามารถรู้ได้อย่างรวดเร็ว และรองกันลงมา เวลาฟังธรรมจากพระโอษฐ์ ท่านก็สามารถบรรลุธรรมได้ในขณะที่พระพุทธรเจ้าทรงแสดง แม้ในขณะนั้นยังไม่สำเร็จหรือยังไม่ผ่าน ก็เป็นการเขียนขั้นภูมิขึ้นไป ฟังครั้งนี้ขยับขึ้นไป ฟังครั้งนั้นขยับขึ้นไป หลายครั้งหลายหนก็จะลุล่วงไปได้

พระมีจำนวนเท่าไรที่ฟังเทศน์นั้น ล้วนแต่ผู้ปฏิบัติผู้มุ่งต่ออรรถต่อธรรมอย่างยิ่ง อยู่แล้ว ไม่เหมือนกับสมัยปัจจุบันเรานี่ ซึ่งผู้เทศน์ก็รู้สึกจะเทศน์พอเป็นพิธี ผู้ฟังก็ฟังพอเป็นพิธี จึงกลายเป็นเทศน์เป็นพิธี ฟังเป็นพิธี ศาสนาเป็นพิธี ธรรมจึงกลายเป็นโลกไปเสีย หรือกลายเป็น “ธรรมพิธี” ไปตามโลกที่พาให้เป็นไป

ทางภาคปฏิบัติ ผู้ที่จะแสดงอรรถธรรมตามหลักความจริงที่ได้ปฏิบัติและรู้เห็นมานั้นให้ฟังก็มีจำนวนน้อย ไม่เหมือนครั้งพุทธกาลซึ่งมีสาวกมากมายที่ได้สำเร็จไปโดยสมบูรณ์แล้ว การฟังธรรมจากสาวกทั้งหลายในครั้งพุทธกาล จึงฟังได้อย่างสะดวกและเป็นอรรถเป็นธรรมจริง ๆ เพราะผู้รู้ธรรมมีจำนวนมาก และสถานที่ที่บำเพ็ญก็สะดวกสบาย เป็นในป่าในเขาในที่เงียบสงัด

สมัยทุกวันนี้ ผู้ปฏิบัติที่จะรู้จริงเห็นจริงดังครั้งพุทธกาล ก็มีจำนวนน้อย นอกจากนั้นผู้ปฏิบัติที่สนใจต่ออรรถต่อธรรมอย่างจริงจังเหมือนในครั้งนั้น ก็มีจำนวนน้อยอีกด้วย แต่อย่างไรก็ตามผู้มุ่งต่ออรรถต่อธรรม ฟังอรรถฟังธรรมจากการปฏิบัติของครูอาจารย์ที่ได้ปฏิบัติและรู้เห็นมาด้วยดีนั้น ย่อมมีผลประจักษ์โดยลำดับ ตามกำลังความสามารถของผู้ฟังเช่นเดียวกับครั้งพุทธกาล

จะเห็นได้ในขณะที่ท่านอาจารย์มันแสดง เรากำลังปฏิบัติอยู่ในจุดใด หรือมีข้อข้องใจอยู่ในจุดใด ขณะที่ฟังไปโดยลำดับก็เพลินไป เป็นผลเป็นประโยชน์ในขณะนั้น โดยลำดับ พอการแสดงธรรมจบจนถึงจุดนั้น จิตจะจ่อทันที เพราะนั้นเป็นปัญหาที่เรายังไม่สามารถจะแก้ไขให้ทะลุปรุโปร่งไปได้โดยลำพังตัวเอง ขณะที่ฟังก็รอท่าน พอถึงจุดนั้นท่านจะว่าอย่างไร อุบายท่านจะแก้จุดนี้ท่านจะแก้อย่างไร จิตจ่ออยู่ตรงนั้น

พอท่านอธิบายไปถึงจุดนั้น ท่านก็แสดงผ่านไปด้วยอุบายที่ท่านเคยรู้เคยเห็นมาแล้ว เราก็ได้คิดขึ้นมาทันที คือเข้าใจในจุดนั้นทันที เป็นอันว่าท่านช่วยแก้ไขในจุดนี้ผ่านไปได้จุดหนึ่ง จากนั้นก็ปฏิบัติโดยลำดับ ตามธรรมดาของชั้นปัญญานี้ จะมีความข้องใจในธรรมแง่ต่างๆ อยู่เรื่อย ความข้องใจอยู่ที่จุดไหน นั่นแหละคือจุดที่ทำงาน ซึ่งปัญญาจะต้องพิจารณาคลี่คลายปัญหาธรรมอยู่ที่จุดนั้น จนกว่าจะเข้าใจและผ่านไปได้ ขณะที่ฟังธรรมเป็นการแก้กิเลสไปในตัวของปฏิบัติ ได้มากได้น้อยหากได้ไปเรื่อย ๆ ครั้งนั้นครั้งนี้ หลายครั้งหลายหนก็ผ่านไปเช่นเดียวกับครั้งพุทธกาล แม้จะช้าเร็วต่างกันอยู่บ้าง ก็ขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้ปฏิบัติที่จะรู้จะเห็น

ในครั้งพุทธกาลท่านมุ่งต่อการถอดถอนกิเลสโดยฝ่ายเดียว หรือ จะพูดเป็นเปอร์เซ็นต์ก็เรียกว่า ๙๐% เป็นผู้มุ่งปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น เรื่องขนบธรรมเนียมประเพณี เช่น บวชพอเป็นพิธีหรืออะไรอย่างนี้ รู้สึกจะไม่ค่อยมีในครั้งนั้น ต่อมาก็ค่อยเลื่อนราง ค่อยจางไปเป็นธรรมดา

การฟังเทศน์ทางภาคปฏิบัติ คือนั่งฟังอยู่ในขณะที่ท่านกำลังแสดงธรรมนั้น มัน เป็นความเพลิดเพลินภายในจิตใจของผู้ฟังแต่ละท่าน ๆ ที่ต่างองค์หรือต่างคนต่างสนใจ จึงไม่มีกำหนดไม่สำคัญกับเวลาเวลาว่า ท่านเทศน์นานหรือไม่นาน ๒-๓-๔ ชั่วโมง ก็ ไม่ได้คำนึงถึง มีแต่สติกับความรู้จักธรรม ที่สัมผัสในขณะที่ท่านเทศน์เท่านั้น มีเท่า นั้น! เรื่องเวลาไม่สนใจ แม้ที่สูตรร่างกายไม่ทราบว่ามันเจ็บมันปวดหรือไม่ ก็มันไม่ ปรากฏนี้ มีแต่ความรู้เด่นในขณะที่ฟัง ท่านว่าอะไรความรู้ก็ทราบความหมายไปโดย ลำดับ ๆ ความทราบความหมายแห่งธรรมทั้งหลายนั้นแล เป็นความเพลิดเพลินของจิต ในขณะที่ฟัง นอกจากนั้นจุดใดที่เรากำลังสงสัย เวลาท่านเทศน์ไปในจุดนั้น ก็เกิดความ เข้าใจขึ้นมา นี่เรียกว่าได้ผลจากการฟังธรรมเป็นพิเศษ นอกจากได้ผลเป็นความสงบ เย็นใจ หรือได้ผลเป็นความคล่องแคล่วของจิตที่ขยับตามท่านด้วยปัญญา ยังได้ผลใน ขณะที่เรายังสงสัยอยู่ด้วย พอท่านแสดงผ่านไป เราก็เข้าใจและผ่านไปได้จากจุดนั้น จากนั้นก็ออกไปบำเพ็ญอยู่โดยลำพังตนเอง

เมื่อได้รับการอบรมจากท่านแล้ว ต่างองค์ต่างหาที่หลบซ่อน บำเพ็ญโดยลำพัง ผู้ใดอยู่ในภูมิใดก็เร่งในภูมินั้น เช่น ภูมิสมาธิ ที่ยังไม่มีความแน่วหนามั่นคงพอ ก็เร่ง เข้า ส่วนปัญญาพิจารณาไปตามกาลที่เห็นสมควรโดยลำดับเช่นเดียวกัน ผู้อยู่ในชั้น ปัญญาล้วน ๆ ก็พิจารณาในด้านปัญญา ฟังเทศน์ก็ด้วยปัญญาติดตามท่าน ซึ่งเป็นการ ทำงานเพื่อการแก้กิเลส การถอดถอนกิเลสในขณะที่ฟังธรรม ฟังเทศน์ในหลักธรรมชาติ แก้กิเลสไปในตัวตามขณะที่พิจารณาไป เป็นความเพลิดเพลินในงานของตน ผลของ งานที่เกิดขึ้นแต่ละชั้นละอันนี้ เกิดขึ้นจากการแก้กิเลสได้ทั้งนั้น

ความเพลิดเพลินในธรรม จึงเป็นความเพลิดเพลินที่แปลกประหลาด เพลินไม่ อิ่มไม่พอ เพลินแล้วไม่มีความศोकเศร้าเคลือบแฝงมาตามหลังเหมือนกับความเพลิน ในสิ่งทั้งหลาย! จิตใจถ้าฟังธรรมทางด้านปฏิบัติเข้าใจ ก็แสดงว่าฐานของจิตมีพอสมควรแล้ว ตามธรรมดถ้าไม่มีฐานของจิต ไม่มีอะไรเลย ฟังธรรมด้านปฏิบัติจะเข้าใจได้ ยาก

แม้แต่อาจารย์เองก็เคยฟังเทศน์ท่านอาจารย์มั่น เมื่อไปถึงท่านที่แรกฟังไม่รู้ เรื่องรู้อะไรเลย เวลาท่านเทศน์ถึงเรื่องธาตุ เรื่องขันธ เรื่องกิเลส การถอดถอนกิเลส ด้วยวิธีใด ๆ อาการใด ฟังไม่เข้าใจ เพราะฐานของจิตเราไม่มี มีแต่ความฟุ้งซ่านรำคาญ โดยถ่ายเดียว แต่เมื่อจิตได้รับการอบรมและฟังเทศน์ไปโดยลำดับ จนใจพอมีความ สงบบ้างแล้ว จึงเกิดความเข้าใจและซาบซึ้ง กระทั่งจิตมีฐานแห่งความสงบแล้ว ยิ่ง โฟเพราะเพราะพริ่ง ซาบซึ้งจับใจตลอดเวลาในการฟัง จากนั้นก็ยิ่งมีความดูดดื่ม หิว กระจายอยากฟังท่านเทศน์อยู่ตลอดเวลา

ท่านเทศน์ละเอียดลออ และเทศน์ธรรมชั้นสูงเท่าไร แม้นจะยังไม่เข้าใจในธรรมชั้นนั้น แต่จิตก็พลัดเพลินไปตาม ประหนึ่งมือจะเอื้อมถึงพระนิพพานอยู่แล้ว ในขณะที่ท่านเทศน์ เป็นความพลัดเพลิน วาดภาพพจน์ไปตาม รู้สึกว่ารื่นเริงภายในจิตใจ อย่างบอกไม่ถูก พอท่านเทศน์จบลงก็เหมือนเอากระทะมาครอบหัวนี้แหละ มองไม่เห็น อรรถธรรมที่ท่านแสดงไปแล้วนั้นเลย พยายามบึกบึนตะเกียกตะกายไปตามกำลังความสามารถของตน นี่เวลาฟังธรรมฝ่ายปฏิบัติไม่เข้าใจ มันเป็นอย่างนั้น

ใจคนเรา เวลาโง่มันก็เหมือนจะไม่ฉลาด เวลามันหลงก็เหมือนจะไม่รู้เลย เวลาทุกข์ก็เหมือนจะไม่มีสุขอยู่ในตัวเลย คนทั้งคน จิตทั้งดวง ไม่มีสาระอะไรเลย เหมือนกับถ่านเพลิง ถ้าพูดถึงร้อนมันก็ร้อนเหมือนถ่านเพลิง พูดถึงดำมันก็ดำเหมือนถ่านเพลิงที่ไม่มีไฟ แต่เพราะการชำระการบำเพ็ญอยู่โดยสม่ำเสมอ และค่อยขัดเกลากันไปเรื่อย ๆ ใจค่อยผ่องใสขึ้นมา ๆ ความรู้ก็เกิดขึ้น ความฉลาดก็มาพร้อมกัน ความสุขก็มาพร้อมกันกับความผ่องใส ใจก็เบิกบานยิ้มแย้มแจ่มใส มองดูใจเรา รู้สึกว่ามีคุณค่าขึ้น โดยลำดับ จนกลายเป็นความอัศจรรย์ขึ้นภายในจิตใจของตนก็มี

เมื่อปฏิบัติเข้ามา ๆ อะไร ๆ ก็พิจารณาไปหมด เรื่องโลกธาตุกว้างแคบมาก น้อยเพียงไร พิจารณาไปหมด ปล่อยวางไปโดยลำดับด้วยการเข้าใจแล้ว ๆ ผลสุดท้าย แม้แต่เรื่องธาตุเรื่องชั้นก็สักแต่ว่าธาตุว่าชั้น พิจารณาลงไป อะไรก็เป็นขึ้นเป็นอัน เช่นเดียวกับสิ่งทั้งหลายที่อยู่ภายนอกกายเรา มันตกอยู่ในกฎแห่ง “ไตรลักษณ์” เช่นเดียวกัน จนเข้าใจเรื่องภายใน คือส่วนร่างกายได้อย่างชัดเจนเหมือนสิ่งภายนอก ใจก็ยิ่งมีความสว่างไสว เลยกจากผ่องใสขึ้นไปเป็นความสว่างไสว

ร่างกายเราแต่ก่อนเหมือนกับภูเขาทึบทั้งลูกนั้นแหละ แต่เวลาจิตใจมีความผ่องใส มีความสว่างไสวแล้ว มันแทงทะลุไปได้หมด ร่างกายเหมือนไม่มี มีก็เป็นเงา ๆ เท่านั้น เพราะอำนาจแห่งความรู้ อำนาจแห่งความสว่างที่ปรากฏขึ้นอย่างเด่นชัดภายในใจ เป็นประจำอยู่ในร่างอันนี้ มองอะไรก็สว่างไปหมดเพราะจิตสว่าง นั่นแหละตอนมีความอัศจรรย์ นิ่งอยู่ที่ไหนก็ภูมิใจตัวเอง อัศจรรย์ตัวเอง คืออัศจรรย์จิตดวงนั้นว่ามีจิตดวงเดียวนี้แหละอัศจรรย์ และเด่นอยู่ในร่างนี้

ในขั้นเริ่มแรกเป็นอย่างหนึ่ง แล้วต่อมา ๆ เป็นอีกอย่างหนึ่ง ใจค่อยเปลี่ยนสภาพมาเรื่อย ๆ ด้วยการซักฟอก การปฏิบัติ การบำรุงรักษา จนกระทั่งถึงขั้นมีความสว่างไสว เกิดความอัศจรรย์ภายในตัวเอง!

งานที่จิตขั้นนี้พิจารณาก็มีแต่เรื่องชั้นเท่านั้น ไม่มีเรื่องอื่นใด แม้แต่รูปซึ่งเคยพิจารณามาจริง ๆ เป็นการเป็นงานแต่ก่อนก็ปล่อยวาง พอถึงขั้นปล่อยแล้ว รูปชั้น ใจก็ปล่อยวาง เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ชั้นแต่ละอย่าง ๆ ก็ปล่อยวางด้วยการ

พิจารณารู้ได้ เช่นเดียวกับรูปชั้นหรือสภาวะธรรมทั่วไป ไม่ได้นอกเหนือไปจากวิสัยของสติปัญญา ที่สามารถอาจรู้ได้ด้วยการบำเพ็ญอยู่เสมอนี้เลย

รูปชั้นรู้ได้ปล่อยได้ เวทนาชั้นก็รู้ได้ เวทนาชั้นนี้หมายถึง เวทนาที่เกิดขึ้นภายในชั้นก็เข้าใจ สัญญาชั้นก็เข้าใจ สังขารชั้นก็เข้าใจ ชั้นเหล่านี้จะละเอียดโดยลำดับ จนกระทั่งรวมเข้าไปสู่จิตอันเดียว รูปอันหยาบก็รู้เท่า เวทนาอันหยาบเกี่ยวกับร่างกายก็รู้เท่า สัญญาที่หมายหยาบ ๆ ก็รู้เท่า สังขารที่เกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ก็รู้เท่า วิญญาณรับทราบสิ่งภายนอกก็รู้เท่า รู้เท่าโดยลำดับ อากาของชั้นอากาของกิเลสที่เกี่ยวข้องกันก็หุดตัวเข้าไป เหลือแต่จิตดวงเดียว

จิตดวงเดียวก็ต้องอาศัยอารมณ์ คือสังขารความปรุง สัญญาที่แยบออกมาหมายนั้นแหละเป็นงานของจิตในขั้นนี้ การพิจารณาก็ต้องหันเข้าไปสู่จิตดวงที่ส่องใสดวงที่สว่างผ่องนั้นแหละ สังเกตสอดรู้อาการของจิตที่เกิดขึ้นแล้วดับไป ปรุงดี ปรุงชั่ว ปานกลาง ก็ดับไปทั้งสิ้น ดับไปแล้วไปอยู่ที่ไหน?

นี่คือความค้นคว้า ความทดสอบ หรือความสังเกตของจิต เพื่อหาต้นเหตุของมันว่าเกิดที่ตรงไหน มีเท่านี้ที่เป็นงานของจิตขั้นนี้! นอกนั้นจิตรู้เท่าปล่อยวางหมดแล้ว ไม่มีความหมายอะไรทั้งสิ้น เพราะจิตเข้าใจแล้วและปล่อยวางแล้ว จะเอาความหมายมาจากไหน จิตเป็นผู้ให้ความหมายว่านั่นดีนี่ชั่ว เมื่อจิตทราบชัดทั้งสิ่งนั้นแหละ ทั้งความหมายที่หลอกลวงตัวเองแล้ว จิตย่อมถอยตัวเข้ามา แม้ที่สุดในเรื่องของชั้นห้าภายในตัว ก็ยังถอยและปล่อยวางได้ เหลือแต่ความรู้ที่ส่องใส ที่สว่างใสอยู่ภายในใจ ภายทั้งกายก็เหมือนไม่มี มีแต่ความรู้ที่ครอบไปหมด และสว่างใสอยู่ภายในทั้งกลางวันกลางคืน ยืน เดิน นั่ง นอน ทุกอิริยาบถมีความสว่างใสอยู่เป็นประจำ

แต่ความสว่างใสอันนี้ก็เคยอธิบายให้ฟังแล้ว เราไม่ทราบถึงความสว่างอันนี้คืออะไร เพราะไม่เคยเห็นไม่เคยพบตั้งแต่วันเกิดมา ว่ายังงั้นเลย! มันถึงใจดี แล้วทำไมจะไม่หลงไม่ติดคนเรา! ทำไมจะไม่ชอบ ทำไมจะไม่รักไม่สงวน ความไม่เคยเห็นไม่เคยรู้ทำไมจะไม่ว่าเป็นของมีค่ามีราคา ทำไมจะไม่ว่าเป็นของอัศจรรย์ ต้องว่าด้วยกันทั้งนั้นแล! เพราะไม่เคยเห็นอันใดที่จะอัศจรรย์ยิ่งกว่าธรรมชาติอันนี้ ในบรรดาที่เคยผ่านมาแล้ว เพราะฉะนั้นจิตจึงติดได้

แต่เมื่อติดไปนาน ๆ เรื่องของโลกมันเป็นอนิจจัง เพราะอันนี้เป็นสมมุติ สมมุติ มันก็ต้องอยู่ในกฎ “อนิจจัง” เมื่ออยู่ไปนาน ๆ มองกันไปนาน ๆ ชมกันไปนาน ๆ รักสงวนกันไปนาน ๆ ชอบใจกันไปนาน ๆ สังเกตกันไปนาน ๆ มันก็ทำให้มีแง่คิดได้!

สิ่งที่จะให้มีแรงคิด ก็คือความรักสงวน ไม่ให้มีอะไรมาแตะต้องจิตดวงนี้เลย บางที่ยังมีปรากฏเป็นความเฉาๆ ขึ้นมานิด ๆ ให้อู้ ทำให้สงสัยว่าจิตนี้มันเฉาขึ้นมาได้อย่างไร? ทำให้เป็นข้อคิดข้อกังวลขึ้นมาตามชั้นของจิต แม้จะไม่มีมากก็ตาม แต่ก็มีซึ่งตำหนิ และเป็นต้นเหตุให้เกิดทุกข์เวทนาอย่างละเอียดขึ้นมาจากจุดที่เฉาผิด ๆ นี้ก็เป็นเวทนาของจิต ไม่ใช่เวทนาของกาย!

อยู่เฉย ๆ ร่างกายไม่เจ็บไม่ป่วย เวทนาของจิตแสดงเป็นความสุขรื่นเริงภายในจิตดวงนี้ขึ้นมา ก็เป็นสุขเวทนา เวลาจิตมีความเศร้าหมองบ้างเล็กน้อยตามชั้นละเอียดของจิต ก็เกิดความไม่สบายขึ้นมา ความไม่สบายแม้ไม่มากก็เป็นทุกข์เวทนาอันละเอียดขึ้นมาอยู่นั่นแล ถ้าเราสังเกตด้วยสติปัญญาที่ทราบ นี่เป็นสมมติที่จะต้องย้อนกลับมาพิจารณาจุดนี้ ว่าทำไมมันถึงเฉา ทั้ง ๆ ที่พยายามรักษาอยู่ทำไมถึงเฉาได้? เป็นเพราะเหตุใดถึงเฉา ธรรมชาตินี้เป็นที่แน่ใจแล้วหรือ? ว่าใสแล้วทำไมเศร้าได้? เพียงปรากฏชนิดหนึ่งก็ให้เห็นประจักษ์หลักฐานแสดงว่านี่ไม่ใช่ของเที่ยง ไม่ใช่ของแน่นอนพอให้ตายใจได้

นั่นแหละ ! ที่นี้สติปัญญาถึงจะปักเข้าไปตรงนั้นว่านี่มันเป็นอะไรแน่? มันถึงเป็นอย่างนี้ ที่นี้ก็แสดงว่าไม่แน่ใจ หรือไม่ไว้วางใจกับความสว่างไสว ความอัศจรรย์อันนั้น จึงต้องพิสูจน์อีกทีหนึ่ง เพราะมันไม่มีที่จะพิจารณา เนื่องจากมันหมดสิ่งที่ควรจะพิจารณา

ที่นี้พอจ่อสติปัญญาเข้าไปตรงนั้น กำหนดว่ามันเป็นอะไรต่ออะไรกันแน่ กำหนดดูเข้าไป ๆ การดูของสติปัญญาชั้นนี้ ดูจริง ๆ ไม่ได้มีความผลอ ความพลั้งพลาดไปไหนเลย ดูอะไรเป็นการเป็นงานจริง ๆ ทำเป็นทำ กำหนดอะไรเป็นอันนั้นเต็มไปด้วยความจงใจ เต็มไปด้วยสติปัญญารอบตัวอยู่ตลอดเวลา เมื่อนำมาใช้ในจุดนี้ทำไมจะไม่ได้ผลอย่างรวดเร็ว เพราะเป็นชั้นของสติปัญญาอัตโนมัติแล้ว ใช้งานในทางใดได้ผลอย่างรวดเร็วทันใจ เมื่อใช้งานในจุดนี้ทำไมจะไม่ได้ผล!

ประการสำคัญก็คือ ความไม่แน่ใจที่เกิดขึ้น ทำให้สงสัย จึงต้องใช้สติปัญญาพิจารณาจ่อจูด สังเกตดูมันเป็นอะไรแน่อันนี้? นี่แสดงว่าจุดนั้นเป็นเป้าหมายแห่งการพิจารณาขึ้นแล้ว หรือเป็นสภาวะธรรมอันหนึ่งที่จะต้องพิจารณาเช่นเดียวกับสภาวะธรรมทั่วไป พอพิจารณาลงไปเท่านั้นไม่นานอะไรเลย เพราะมันคอยจะทลายไปอยู่แล้ว เป็นแต่เพียงว่าเราโง่เฉย ๆ พอกำหนดเข้าไป ก็ไ้เรื่องที่ว่าเป็นอัศจรรย์นั้นมันก็สลายลงไปทันที คำว่า “อัศจรรย์” อันนั้นก็หมดไป ! ความที่ว่า “เศร้าหมอง, ผ่องใส” ก็หมดลงไปพร้อม ๆ กันกับธรรมชาตินั้นที่สลายตัวลงไป นั่นคือชั้นสุดยอดแห่งสมมุติ ชั้นสุดยอดแห่งกิเลสแห่งอาสวะ ท่านเรียกว่า “อวิชชา”

นี่แหละคือ “อวิชชา” แท้อยู่ตรงนี่เอง! ไม่มีอันใดเป็น “อวิชชา” ยิ่งกว่าอันนี้เป็นของละเอียดลอบมากทีเดียว จนถึงขนาดต้องหลงมันไปได้ ลืมตัวไปได้ เผลอไปได้ ยึดมันมันได้แบบหน้าด้านไม่รู้จักกายตัวเองเลย ทั้งที่ว่าตนฉลาดเฉลียวปราดเปรียว เมื่อความอัศจรรย์ของสมมุติอันนี้สลายลงไปแล้ว สิ่งที่เป็นวิมุติ ไม่ต้องถามว่าจะอัศจรรย์เหนืออันนี้สักเท่าใด!

ศาสตาของโลกเป็นผู้เหนือโลก เป็นผู้ประเสริฐสุด พระสาวกอรหัตตอรหันต์ท่านประเสริฐสุด เพราะจิตดวงที่บริสุทธิ์ซึ่งพ้นจากเครื่องหุ้มห่อ ที่มีความสว่างไสวหรือความส่องไสนี้เป็นตัวการสำคัญ

เมื่ออันนี้สลายไปแล้ว ธรรมชาติที่อัศจรรย์เหนือโลกสมมุติก็แสดงตัวขึ้นมาอย่างเต็มดวง นั่นแหละความประเสริฐของท่าน ท่านประเสริฐที่ตรงนั้น นั่นจึงเป็นความประเสริฐแท้ โดยไม่ต้องระวังรักษา ไม่ต้องเป็นกังวล ไม่ต้องปิด ไม่ต้อง สงวน ไม่ต้องรักษา ไม่เหมือนความสว่างไสวซึ่งเปรียบเหมือนมูตรคุณนี้ ซึ่งต้องรักษา เป็นความกังวลอยู่ตลอดเวลา คือกังวลตามขั้นของจิต แม้ไม่มากก็มีให้ปรากฏ สุขเวทนาก็มีอยู่ที่นั่น เพราะมันเป็นขั้นของสมมุติ สมมุติกับสมมุติก็เข้าถึงกันได้ พอสมมุติอันละเอียดนี้สลายลงไปหมดแล้วก็ไม่มีอะไรปรากฏ!

ฉะนั้นพระอรหันต์ท่านจะเสวย สุขเวทนา ทุกขเวทนา และ อุเบกขาเวทนาในจิตเหมือนอย่างที่เคยเสวยมาแล้วในคราวยังไม่สิ้นกิเลสอาสวะนั้นเป็นไปไม่ได้ ทั้งนี้เพราะธรรมชาติที่เหนือสมมุติทั้งปวงนั้น เป็นเครื่องยืนยันในตัวเอง เวทนาเหล่านี้เป็นเรื่องของ “สมมุติ” ทั้งหมด เมื่อจิตดวงนั้นพ้นจากสมมุติแล้ว จะเป็นเวทนาเหมือนอย่างจิตทั่ว ๆ ไปไม่ได้ และมีข้อหนึ่งที่แสดงในหลักธรรมว่า “นิพพานัน ปรมฺ สุขํ” พระนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง ความสุขของพระนิพพานนั้น ไม่ใช่ความสุขอย่างโลก ๆ ซึ่งเกิดแล้วดับไป เกิดแล้วหายไป แต่เป็นความสุขที่มีอยู่ตั้งเดิมกับธรรมชาติแห่งจิตที่บริสุทธิ์แล้วเท่านั้น จึงไม่จัดว่าเป็น “เวทนา” ถ้าเป็นเวทนาจึงต้องเป็น “อนิจจัง ทุกขัง อนตตา” ไปด้วยกัน อันนั้นไม่เป็นเวทนา จึงไม่มี อนิจจัง ทุกขัง อนตตา ไต ๆ เข้าไปเกี่ยวข้องได้ จิตที่พ้นจากสมมุติเป็นอย่างนี้

นี่แหละที่พระพุทธเจ้าท่านประเสริฐ ท่านประเสริฐในที่นี้เอง แล้วนำธรรมออกจากธรรมชาตินี้มาสั่งสอนโลก ไม่ได้ออกจากสิ่งใด ออกจากความบริสุทธิ์นี้เท่านั้น การแสดงธรรมออกมาจึงเป็นธรรมของจริงเต็มส่วน ถ้าพูดเป็นเปอร์เซ็นต์ก็ร้อยเปอร์เซ็นต์เลย แสดงธรรมออกสอนโลกต้องเป็นความจริงร้อยเปอร์เซ็นต์แล้วผู้รู้จึงเห็น

จริงนำธรรมออกมาสอนโลก จะผิดที่ตรงไหน ตนเป็นผู้ปฏิบัติมาเอง ทั้งวิธีปฏิบัติก็รู้ และผลก็ได้รับอย่างประจักษ์ใจ เมื่อนำออกทั้งเหตุทั้งผลมาแสดงแก่โลก จะผิดไปไหน ที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนโลกได้ผลเป็นที่พึงพอใจมากมาย ยิ่งกว่าพระสาวกทั้งหลาย เป็นเพราะเหตุนี้แล เพราะพระพุทธเจ้าเป็นพุทธวิสัย มีอุบายวิธีต่างๆ ที่สั่งสอนโลกได้ลึกซึ้งกว้างขวางมากมาย

ส่วนสาวกท่านก็มีความสามารถลงมาจากพระพุทธเจ้า เพราะรู้จักเห็นจริง เหมือนกัน เป็นแต่เพียงไม่กว้างขวางเหมือนพระพุทธเจ้า เพราะเป็น “สาวกวิสัย” เป็นวิสัยของสาวก

ฝ่ายหนึ่งเป็นวิสัยของพระพุทธเจ้า ต้องผิดกันเป็นธรรมดา แม้จะถึงความบริสุทธิ์ด้วยกันก็ตาม ความสามารถที่จะนำธรรมในแง่ต่างๆ ออกมาสอนโลก ต้องพร้อมด้วยสติปัญญา ความฉลาดสามารถตามวิสัยของผู้นั้นๆ ตลอดถึงครูอาจารย์ของเรา

ยกตัวอย่างเช่น ท่านอาจารย์มั่น เป็นต้น การแสดงธรรมทางด้านปฏิบัติ ไม่มีใครเทียบเท่าที่ผ่านมา ความฉลาดแหลมคม การแสดงออกในแง่ต่างๆ ของธรรมทันทันกับผู้ฟัง คือทันกับกิเลสของผู้มาศึกษาอบรมนั้นแล เพราะฉะนั้นกิเลสจึงต้องหลุดลอยไปเรื่อยๆ จากการสดับฟังกับท่าน นี้! การแสดงออกผิดกันอย่างนี้ เพราะผู้หนึ่งรู้จักเห็นจริง ๆ พุดออกมาจากความจริง ผู้ฟังก็เข้าใจได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย เข้าใจตามหลักความจริงไม่ผิดเพี้ยน ไม่ใช่แสดงแบบงูๆ ปลาๆ เหมือนกับพวกเราทั้งหลายสั่งสอนกันเจ้าของปฏิบัติมาพอลุ่มๆ ดอนๆ งูๆ ปลาๆ สั่งสอนคนอื่นจะเอาจริงเอาจังมาจากไหน เพราะเจ้าของหาความจริงไม่ได้ สั่งสอนคนก็จริงไม่ได้ซี เลยต้องเอางูๆ ปลาๆ ออกช่วยพอรอดตัว ผู้ฟังก็ฟัง งูๆ ปลาๆ รู้ก็งูๆ ปลาๆ เลยมีแต่ “งูๆ ปลาๆ” เต็มศาสนา เต็มผู้ปฏิบัติศาสนา

เพราะฉะนั้นผู้เริ่มปฏิบัติที่แรก จะงูจะปลา ก็งูก็ปลาไปก่อน แต่เอาให้เห็นชัด ปลาที่ปลาจริงประจักษ์กับใจของเราซิ คือจะเป็นธรรมขั้นใดก็ให้รู้ประจักษ์กับใจเรา เพราะธรรมเป็น “สนุทธิฐิติโก” พระพุทธเจ้าไม่ทรงผูกขาด ผู้ปฏิบัติจะพึงรู้เองเห็นเองด้วยกันทุกคน ไม่ว่าจะหญิง ไม่ว่าจะชาย เพศใด วัยใดก็ตาม เพราะ “สัจธรรม” มีเหมือนกัน นี้ ไม่นิยมว่านักบวชหรือฆราวาส ว่าหญิงว่าชาย ขึ้นอยู่กับการปฏิบัติธรรมเป็นของกลาง ส่วนเพศนั้นท่านพูดไว้ตามขั้นตามภูมิ

เพื่อประกาศว่า ผู้นั้นเป็นเพศ “นักรบ” พุดง่าย ๆ “เพศนักบวช” เว้นจากกิจการบ้านเมืองทั้งหมดแล้วไม่ไปเกี่ยวข้อง มีหน้าที่ที่จะปฏิบัติธรรมเพื่อความรู้อัจฉริยะเห็นจริง

โดยถ่ายเดียว แต่เมื่อเข้าสงครามแล้ว ไปนอนเฉย ๆ ก็ให้เขาเอาปืนแห่เอาตายได้เหมือนกัน นี่นักบวชแล้วไม่ตั้งใจประพฤติปฏิบัติ จะว่าเข้าสงครามอะไรกัน! ให้กิเลสมันแทงเอา ๆ ตายพินาศนิบาต มันจะผิดแปลกอะไรกับฆราวาสผู้ไม่สนใจธรรม ดีไม่ดีสู้เขาไม่ได้ การปฏิบัติธรรมเป็นอย่างหนึ่ง การรักษาสิกขาบทวินัยตามเพศของตนนั้นเป็นอีกอย่างหนึ่ง มันคนละอย่าง!

ส่วนกิเลสละ ไม่ว่าจะหญิงว่าชาย ไม่ว่าจะนักบวช ฆราวาส มีได้ด้วยกัน และแก้ได้ด้วยกันถ้าจะแก้ นั่นแหละการแสดงธรรมและฟังธรรมในครั้งพุทธกาล จึงผิดกันมากมายกับสมัยที่สุกเอาเผากิน และเอากิเลสเป็นเหตุผลลลลลลลลล ไม่สนใจต่อความจริง ถ้าเป็นธรรมแล้วคัดค้าน ถ้าเป็นกิเลสแล้วยอมจำนน!

จากนั้นก็คือครูอาจารย์ที่รู้จักจริงเห็นจริง เพราะปฏิบัติจริง แสดงธรรม ผู้ฟังถึงใจซาบซึ้งและยังเป็นเชื่อหนุนกำลังใจเราให้มีแก้ใจประพฤติปฏิบัติตามอีกด้วย เพราะอำนาจแห่งความเชื่อ ความเลื่อมใส ความถึงจิตถึงใจ จากการฟังเทศน์ของท่านเป็นหลักสำคัญ

เราก็เป็นเครื่องญาติของพระพุทธเจ้าอยู่แล้ว ไม่ต้องว่าสมัยโน้นสมัยนี้ สมัยโน้นรู้สมัยนี้ไม่รู้ สมัยโน้นคนปฏิบัติบรรลุมรรคผลนิพพาน สมัยนี้คนไม่บรรลุ เราอย่าไปคิดอย่างนั้น เป็นความเข้าใจผิด เป็นการส่งเสริมกิเลส ไม่ดีเลย

สมัยโน้นท่านก็สอนคนมีกิเลส กิเลสมีประเภทเดียวกันกับของพวกเรา สมัยนั้นท่านก็สอนคนให้แก้กิเลส เราก็แก้กิเลสเหมือนในสมัยโน้น แก้กิเลสตัวไหน ๆ ก็กิเลสที่มันอยู่ในหัวใจของเราที่แหละ ซึ่งเหมือนกันกับกิเลสสมัยโน้น แก้ด้วยข้อปฏิบัติเช่นเดียวกันกับข้อปฏิบัติในครั้งโน้น จะผิดกันที่ตรงไหน? จะมีกาลมีเวลา มีสถานที่ที่ตรงไหน ไม่มี อยู่ที่ใจเราเอง สัจธรรมไม่มีกาลสถานที่ อยู่ที่ใจเราด้วยกัน

สัจธรรมคืออะไร? ทุกข์ สมุทัย นี่เป็นฝ่ายกิดกัน มรรคคือข้อปฏิบัติ นี่เป็นฝ่ายบุกเบิก นิโรธเป็นความดับทุกข์ เมื่อบุกเบิกได้เท่าไร ด้วยมรรค นิโรธดับทุกข์ไปโดยลำดับ ไม่มีเหลือภายในจิตใจเช่นเดียวกับครั้งพุทธกาล ให้นั่งเข้ามาตรงนี้ เราอย่าไปคิดว่ากาลนั้นกาลนี้ เป็นการคิดให้เราถ้อย นี่เป็นอุบายของกิเลสสั่งสอนเรา เราไม่รู้เท่าทันกิเลสจึงมักคลานตามมันโดยไม่รู้สึกรู้หา ให้เอาธรรมมาเป็นเครื่องมือตั้งที่สอนไว้ จะไม่มีปัญหา ในครั้งพุทธกาลกับในครั้งนี้เหมือนกัน สำคัญอยู่ที่ผู้ปฏิบัตินี้เท่านั้น อันนี้เป็นที่แน่ใจตามธรรม จึงขอยุติการสอนเพียงเท่านี้